

HUDUDLAR IQTISODIYOTIDAGI MUHIM TARKIBIY O'ZGARISHLAR VA ULARNI BAHOLASH USULLARI (BUXORO VILOYATI MISOLIDA)

N.O.Raxmonqulova

Osiyo xalqaro universiteti tayanch doktoranti, Buxoro, O'zbekiston

Annotatsiya: Mazkur maqolada hududiy iqtisodiyotda yuz berayotgan tarkibiy o'zgarishlar ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinib, Buxoro viloyati misolida ularning iqtisodiy rivojlanishga ta'siri baholangan. Tadqiqotda yalpi hududiy mahsulot tarkibi, sanoat, qishloq xo'jaligi, qurilish va xizmatlar sohaslaridagi o'zgarishlar rasmiy statistik ma'lumotlar asosida o'rganilgan. Shuningdek, hududiy iqtisodiyotni baholashda qo'llaniladigan asosiy usullar tizimlashtirilib, tarkibiy siljishlarning ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligi aniqlangan. Olingan natijalar hududiy iqtisodiy siyosatni takomillashtirish va hududlar raqobatbardoshligini oshirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: hududiy iqtisodiyot, tarkibiy o'zgarishlar, Buxoro viloyati, yalpi hududiy mahsulot, iqtisodiy baholash, diversifikatsiya, investitsiyalar.

Zamonaviy iqtisodiy rivojlanish sharoitida hududlar iqtisodiyoti mamlakatning barqaror o'sishini ta'minlovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Hududlar darajasida iqtisodiy resurslardan samarali foydalanish, ishlab chiqarish tuzilmasini modernizatsiya qilish va iqtisodiy faoliyat tarmoqlarini diversifikatsiyalash davlatning hududiy siyosatida ustuvor yo'nalish sifatida qaralmoqda. Shu nuqtai nazardan, hududlar iqtisodiyotida sodir bo'layotgan tarkibiy o'zgarishlarni aniqlash va ularni baholash ilmiy hamda amaliy ahamiyat kasb etadi.

Buxoro viloyati tarixiy, tabiiy va iqtisodiy salohiyatga ega hududlardan biri bo'lib, so'nggi yillarda uning iqtisodiy tuzilmasida sezilarli o'zgarishlar yuz bermoqda. Viloyatda qishloq xo'jaligi yetakchi soha bo'lib qolayotgan bo'lsa-da, sanoat, qurilish va xizmatlar sohasining ulushi tobora ortib bormoqda. Ushbu jarayon hududiy iqtisodiyotda tarkibiy siljishlarning kuchayib borayotganidan dalolat beradi.

Rasmiy statistika ma'lumotlariga ko'ra, Buxoro viloyatining yalpi hududiy mahsuloti so'nggi yillarda barqaror o'sish sur'atlarini namoyon etmoqda. Viloyat iqtisodiyotida sanoat va xizmatlar sohasining rivojlanishi hisobiga iqtisodiy tuzilma asta-sekin diversifikatsiyalanmoqda. Quyidagi jadvalda Buxoro viloyatida yalpi hududiy mahsulot tarkibining asosiy tarmoqlar bo'yicha taqsimlanishi keltirilgan.

1-jadval. Buxoro viloyati yalpi hududiy mahsulotining tarmoqlar bo'yicha tarkibi (foizda)



Tarmoqlar	2019-yil	2021-yil	2023-yil
Qishloq xo'jaligi	34,8	32,5	30,9
Sanoat	21,6	23,8	25,4
Qurilish	6,9	7,8	8,6
Xizmatlar sohasi	36,7	35,9	35,1

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, qishloq xo'jaligining ulushi asta-sekin kamayib borayotgan bo'lsa-da, sanoat va qurilish sohaslarining ulushi barqaror o'sish tendensiyasiga ega. Bu holat viloyat iqtisodiyotida tarkibiy o'zgarishlar sodir bo'layotganini va ishlab chiqarish tuzilmasining zamonaviylashayotganini ko'rsatadi.

Buxoro viloyatida sanoat ishlab chiqarishining rivojlanishi hududiy iqtisodiyotdagi eng muhim tarkibiy o'zgarishlardan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda neft-gazni qayta ishlash, qurilish materiallari ishlab chiqarish, to'qimachilik va oziq-ovqat sanoati tarmoqlarida yangi quvvatlar ishga tushirilmoqda. Natijada sanoat mahsulotlari hajmi ortib, sanoatning YHMDagi ulushi sezilarli darajada oshdi.

Xizmatlar sohasi ham hudud iqtisodiyotining muhim drayveriga aylanib bormoqda. Savdo, transport, turizm, aloqa va moliyaviy xizmatlar hajmining kengayishi aholi bandligi va daromadlarining oshishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, Buxoro viloyatining turistik salohiyati xizmatlar sohasining rivojlanishida muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda.

Hududlar iqtisodiyotidagi tarkibiy o'zgarishlarni baholashda kompleks yondashuv muhim ahamiyatga ega. Baholash jarayonida yalpi hududiy mahsulot dinamikasi, tarmoqlar bo'yicha ishlab chiqarish hajmlari, investitsiyalar tarkibi, bandlik darajasi va mehnat unumdorligi ko'rsatkichlari asosiy mezonlar sifatida qo'llaniladi.

Tarkibiy o'zgarishlarni baholashda qiyosiy tahlil usuli orqali hududning turli davrlardagi iqtisodiy tuzilmasi solishtiriladi. Dinamik qatorlar tahlili esa tarmoqlar rivojlanishidagi uzoq muddatli tendensiyalarni aniqlash imkonini beradi. Shuningdek, indeks usuli yordamida iqtisodiy tarkibdagi siljishlarning intensivligi baholanadi. Integral ko'rsatkichlardan foydalanish esa hududiy iqtisodiyotning umumiy rivojlanish darajasini kompleks tarzda aniqlash imkonini yaratadi.

O'tkazilgan tahlil natijalariga ko'ra, Buxoro viloyatida iqtisodiy tarkibiy o'zgarishlar asosan ijobiy yo'nalishda kechmoqda. Sanoat va xizmatlar sohasining rivojlanishi iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Biroq, ayrim muammolar ham mavjud bo'lib, ular qatoriga investitsiyalarning tarmoqlar bo'yicha notekis taqsimlanishi, yuqori texnologiyali ishlab chiqarishlarning yetarli darajada rivojlanmaganligi va mehnat unumdorligining pastligi kiradi.

Xulosa qilib aytganda, Buxoro viloyati iqtisodiyotida yuz berayotgan tarkibiy o'zgarishlar hududiy rivojlanishning muhim omili hisoblanadi. Iqtisodiyot tuzilmasining diversifikatsiyalanishi, sanoat va xizmatlar sohasining rivojlanishi

hudud raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qilmoqda. Kelgusida hududiy iqtisodiy siyosatni takomillashtirish, innovatsion faoliyatni kengaytirish va investitsiyalar samaradorligini oshirish orqali tarkibiy o'zgarishlarning ijobiy ta'sirini kuchaytirish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. (2023). O'zbekiston hududlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi. Toshkent.
2. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. (2024). Buxoro viloyatining asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari. Toshkent.
3. OECD. (2018). Regional development and structural transformation. Paris: OECD Publishing.
4. World Bank. (2020). Territorial development and economic restructuring. Washington, DC: World Bank.